

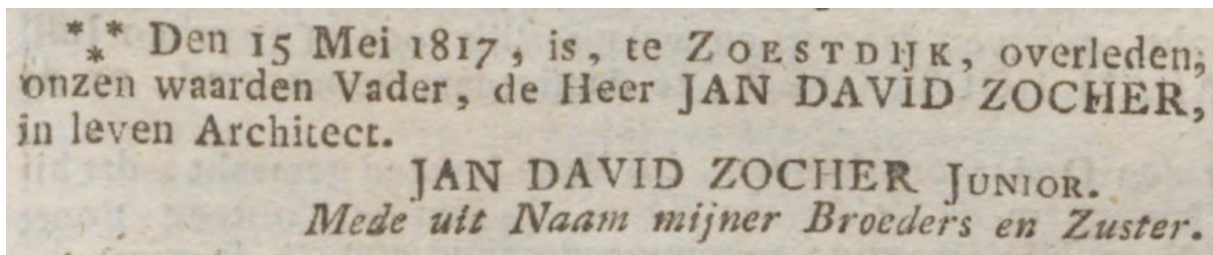
Johann David Zocher (Straatsburg 6 december 1764 – Baarn 15 mei 1817)

Correcties en aanvullingen aangaande 'onze' J.D. Zocher sr.

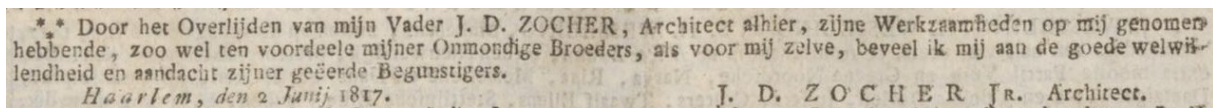
Jan Holwerda

In de Nederlandse tuingeschiedenis is het geslacht Zocher overbekend. Met J.D. hebben twee Zochers dezelfde voorletters. Vader en zoon zijn ze. Vaak staan ze met dezelfde voornamen vermeld.

Contemporaine stukken spreken door elkaar over Johann, Johan en Jan David Zocher, bij zowel vader als zoon. In 1817 was de toevoeging junior een eerste oplossing om duidelijk te maken over wie werd gesproken.¹ Eind negentiende eeuw volgde, door Leonard Anthony Springer (1855-1940), onderscheid door toevoegingen als de oude (of oudste) en de jonge of senior en junior.² Springer was toen blijkbaar zoekende naar meer informatie. In een aan hem gerichte brief van Louis Paul Zocher (1820-1915) d.d. 9 juni 1895 valt te lezen 'Mijn grootvader JDZ. die in Thorgau in Saxon geboren was, daarna te Straatsburg met zijn vader woonde en later, denklijk 1780, naar Holland kwam...'³

Afb. 1. Jan David Zocher en Jan David Zocher junior (*Opregte Haarlemsche Courant* 24-05-1817).

Afb. 2. J.D. Zocher en J.D. Zocher jr. (*Opregte Haarlemsche Courant* 05-06-1817).

Onderscheid maken middels geboorte- en sterfjaar volgde later. In 1913 deed H.F. Hartogh Heys van Zouteveen (1870-1943) dat met de gegevens die hem bekend waren: J.D. Zocher sr. († 1817) en J.D. Zocher jr. (1791-1870).⁴ De eerste (oudste) specificatie van een geboortjaar voor J.D. Zocher sr. in mijn boekenkast, staat in het *Wonen-Ta/BK* nummer 'Stadspark en buitenplaats' uit 1977.⁵ Het daarin genoemde jaartal 1763 kwam nadien in een groeiend aantal publicaties naar voren. Tegenwoordig is de aanduiding J.D. Zocher (1763-1817) standaard, geregeld met als geboorteplaats Torgau en een enkele keer met 17 juli 1763 of 17 juni 1763 als geboortedatum.⁶

In 2017 was het 200 jaar geleden dat J.D. Zocher sr. op 15 mei 1817 te Soestdijk overleed. Op de website van het Tuinhistorisch Genootschap Cascade werd dit door een bericht met de overlijdensakte, een brief betreffende het overlijden en dito krantenadvertentie gememoreerd.⁷ Een korte discussie volgde want de aangifte in Baarn spreekt over overlijden op 15 mei 1817, op 51-jarige leeftijd en Leeuwarden als geboorteplaats. Die leeftijd en genoemde plaats passen niet bij bovengenoemde gegevens. Logische verklaring was dat de mensen die aangifte deden Zocher onvoldoende goed moeten hebben gekend. Mogelijk was het gegeven dat zijn dochter toentertijd in Leeuwarden woonde achtergrond voor de opgegeven plaatsnaam.⁸

De discrepantie geboortjaar - leeftijd komt ook terug in de vastlegging van ondertrouw met Maria Christina Michael (1769-1813). Behalve de datum 19 december 1788 staat genoteerd 'Jan David Zocher van Straatsburg Luthers oud 24 jaar woont te Velsen zijn vader Jan David Zocher woont te

Straatsburg.⁹ Gezien het jaartal 1763 zou Zocher 25 jaar oud moeten zijn geweest, je mag echter veronderstellen dat de genoteerde leeftijd 24 door hemzelf is opgegeven en correct was. Dus toch de vraag. Klopt dat jaar 1763 wel? En meer specifiek die datum 17 juni of 17 juli 1763?

Zoektocht

Tussen de notariële protocollen en akten uit 1813 van de Haarlemse notaris Jacob Scholting zit een schrijven met de datum 2 juni 1813. Hierin valt te lezen dat *'du sieur Jan David Zocher, architecte'* erfgenaam is van de te Straatsburg overleden *'Jan David Zocher son père'*. In die akte staat ook de naam *'Jean Frederic Grimmer'*, nader geïdentificeerd met *'Notaire Imperiale à Strasbourg'*.¹⁰

Straatsburg is de hoofdstad van de regio Elzas in het noordoosten van Frankrijk. De stad ligt aan de rivier de Rijn en daarmee aan de grens met Duitsland. Stad en streek waren afwisselend Duits en Frans. Zo werd Straatsburg na de Negenjarige oorlog (1697, de Vrede van Rijswijk) ingelijfd door Lodewijk XIV en deel van Frankrijk. Cultuur en taal bleven echter Duits, net als veel archiefmateriaal uit de tweede helft van de achttiende en begin negentiende eeuw.

Films, scans en transcripties van doop-, trouw- en begraafboeken, en genealogische websites maken internationaal zoeken naar genealogische gegevens tegenwoordig gemakkelijker dan het 20, 30, 40 jaar geleden was. Met de plaatsnaam Straatsburg en de familienaam Zocher als uitgangspunt kwam de qua details overweldigende website *Maisons de Strasbourg* snel in beeld.¹¹ Op die website staat de geschiedenis van huizen in de oude kern van Straatsburg centraal. Deze wordt met heel veel transcripties van Duitstalige notariële akten en andere stukken, en met Franstalige samenvattingen, gepresenteerd. Het overgrote deel van de akten is Duitstalig en daarin staat de bovengenoemde *'overleden vader'* als *'Johann David Zocher'* of *'Joh. David Zocher'* te boek. Franstalige stukken en eigentijdse samenvattingen spreken over *'Jean David Zocher'*. Of te wel, afhankelijk van de taal is er sprake van Jan, Jean of Johann als voornaam voor één en dezelfde persoon. Naast en met gegevens van genoemde website leidde de genealogische website FamilySearch tot een verdere verfijning.¹²

Resultaat¹³

'Onze' J.D. Zocher sr. was erfgenaam van Jean David Zocher (1735-1813) die op 17 januari 1813 op 78-jarige leeftijd te Straatsburg is overleden.¹⁴ Op grond van die leeftijd staat 1735 als zijn geschatte geboortjaar genoteerd. In de daarna opgemaakte Franstalige boedelbeschrijving is *'Jean Frédéric Grimmer'* de toegewezen notaris en vertegenwoordiger van *'Jean David Zocher architecte à Haarlem département du Zuydersée'*.¹⁵ In hetzelfde stuk staat de overleden Jean David als *'jardinier pépiniériste, fleuriste et grainier'* (hovenier, (boom)kweker, bloemist en zaadhandelaar) te boek. Behalve een huis worden drie tuinen genoemd. Vijf, vijftien en twintig are groot. Opvallend is ook een groot bedrag *'arbres semences'* (boomzaden).

Onder de naam Johann David brengen oudere Duitstalige stukken meer details betreffende vader Jean David en diens ouders naar voren. Johann David is in 1762 te Straatsburg getrouwd met Marie Salomé Allinger (?-1785), dochter van een *'jardinier fleuriste'*. Voor Marie was dit haar derde huwelijk, na eerst in 1740 en vervolgens in 1753 getrouwd te zijn geweest. Aangezien zij in 1740 voor het eerst trouwde en hij in 1735 zal zijn geboren, moet sprake zijn geweest van een behoorlijk leeftijdsverschil. Bij de inzegening van haar derde huwelijk was Marie al in het bezit van minimaal één woning. In hun huwelijkse voorwaarden staat nadere informatie over de achtergrond van Johann David Zocher. Hij was *'Kunst: und Blumengärthner von Torgau in Sachßen gebürtig'* en als ouders staan Johann Georg Zocher en Dorothea Rüdiger genoteerd.¹⁶ Vader Johann Georg was ook *'Kunst: blumen: und Lustgärthner'*, met het voorvoegsel *'geweßenen'*. Hij was dus al overleden. De vastlegging van het kerkelijk huwelijk van Zocher en Allinger in 1762 specificeert het beroep van de eerste met *'Kunst u. Lust Gärtner'* net even anders dan de benaming in de huwelijkse voorwaarden.

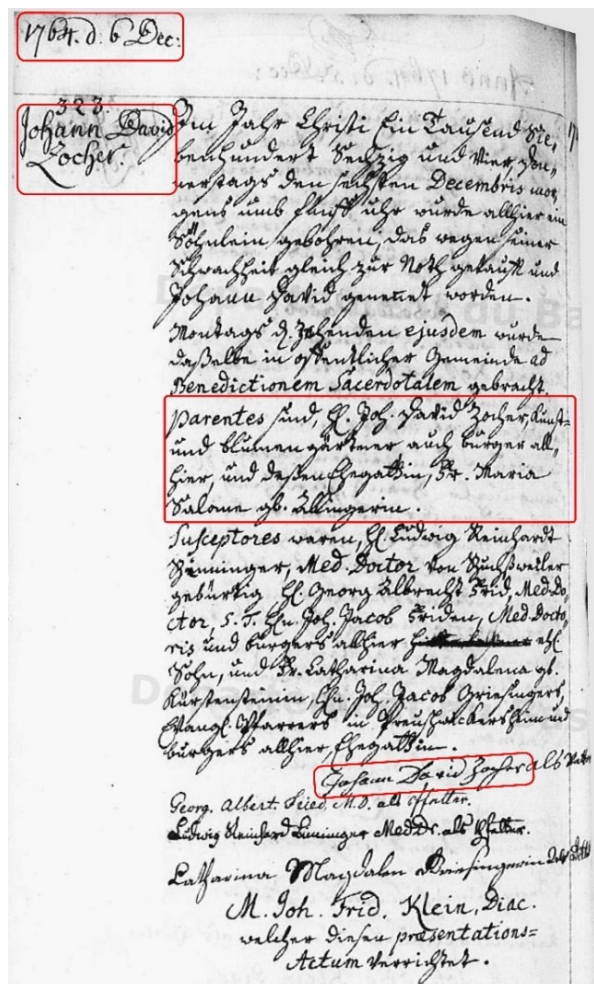
Een 'Kunst und Lustgärtner' is een geschoolde vakbekwame hovenier die werkt aan aanleg en/of onderhoud van sier- of pleziertuin tot buitenplaats. Mogelijk was ontwerpen ook onderdeel van zijn vakmanschap, de titel 'architect' draagt hij echter niet.¹⁷ In 'Kunst und Lustgärtner' klinkt met name door dat het geen tuinder of kweker was, van bijvoorbeeld bloemen, fruit of bomen. Een hovenier werkend op een buitenplaats had natuurlijk wel met ook die 'takken van het groen' van doen.¹⁸

Het echtpaar kreeg, zover nu is achterhaald, twee kinderen. Het doopregister van de Lutherse Église du Temple-Neuf te Straatsburg spreekt over 'Johann David Zocher' geboren op 17 juli 1763. Volgens het begrafenisregister stierf hij op 11 juli 1764, bijna één jaar oud.¹⁹

In het doopregister is het tweede kind ook met de naam 'Johann David Zocher' ingeschreven. Door het overlijden van het eerste kind was een 'gat' in de destijds algemeen toegepaste vernoemingsregels ontstaan, het volgende kind van hetzelfde geslacht kreeg omwille van die regels dezelfde naam.²⁰

Deze 'Johann David Zocher', 'onze' sr., werd geboren op 6 december 1764 en gedoopt op 10 december 1764.²¹ Bij zijn latere ondertrouw in Amsterdam op 19 december 1788 was hij dus inderdaad net 24 jaar oud.

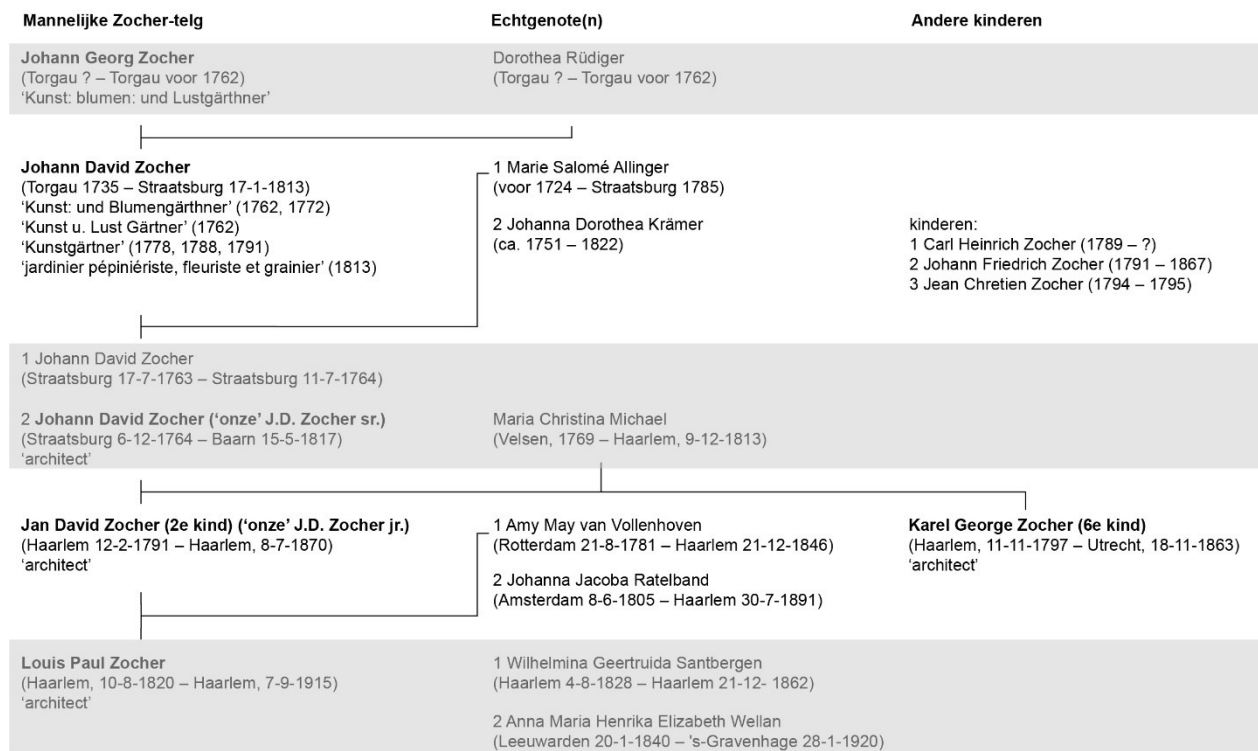
Aangezien Straatsburg sinds 1697 onderdeel van Frankrijk was, is hij Frans van geboorte. In tegenstelling tot wat 'door ons' altijd werd gedacht, is Johan David zodoende niet als Duitser, maar als Fransman in Kennemerland neerstreken.

Afb. 3. Doopakte Johann David Zocher met als geboortedatum 6 dec 1764.

In 1785 overleed zijn moeder Marie Salomé Allinger. Eén van de erven die vermeld is in de opgemaakte boedelbeschrijving is 'Johann David Zocher den ledigen Gärtner, so den 9. Decembris 1764. Zur Welt' (afwijkend van 6 december in het doopregister). In 1791 verkochten de erfgenamen hun aandeel in een huis. Vader Zocher trad hier op als vertegenwoordiger van zijn uitlandige zoon: 'Johann David Zocher der kunstgärtner namens seines sohns Johann David Zocher des kunstgärtners im Harlem'.

Drie jaar na het overlijden van zijn eerste vrouw (1788) hertrouwde vader Zocher met Johanna Dorothea Krämer (ca. 1751-1822). Samen kregen zij drie kinderen: Carl Heinrich Zocher (1789-?), later 'canonnier au troisième régiment d'artillerie à cheval à la grande armée', Johann Friedrich Zocher (1791-1867), later 'majeur jardinier pépiniériste et fleuriste' in Straatsburg en de slechts één jaar oud geworden Jean Chretien Zocher (1794-1795).²²

Afb. 4. Schema met de relatie tussen de verschillende Zochers.

Tot slot

L.P. Zocher zat er in 1895 net naast met zijn *'Mijn grootvader JDZ. die in Thorgau in Saxon geboren was'*. Het was niet zijn grootvader, maar zijn overgrootvader met dezelfde voornamen die uit Torgau kwam. Zijn brief was decennia geleden aanleiding de geboortedatum van 'onze' J.D. Zocher sr. in Torgau te zoeken. Daar is blijkbaar een andere Johann David gevonden, met een geboortedatum die maakte dat hij als jongeling in *'denkelijk 1780, naar Holland kwam'*. Je zou kunnen zeggen dat de puzzelstukjes klopten, de puzzel was echter een andere.

In literatuur, rapporten en op internet valt geregeld ook te lezen dat 'onze' J.D. Zocher sr. in 1780 met zijn ouders naar Nederland kwam. Dat jaartal noemde L.P. Zocher, de bron voor verhuizing als gezin wordt nergens vermeld. Mogelijk is dat verondersteld omdat hij toen nog zo jong was. De stukken uit Straatsburg laten echter zien dat zijn ouders daar zijn gebleven.

Uit het voorgaande blijkt dat 'onze' J.D. Zocher sr. een andere geboortedatum, een andere geboorteplaats en een andere nationaliteit heeft dan tot nu toe werd gedacht. Zijn ouders heten ook anders dan tot nu toe werd aangenomen. Met een grootvader en vader die in het vak werkzaam waren, zat 'het groen' zogezegd in zijn genen. De al lange lijn met Zochers in 'het groen' is door dit archiefonderzoek nog eens verbreed met een halfbroer en richting het verleden verlengd met minimaal twee generaties.

Bovenstaande correcties en aanvullingen zijn echter van geen invloed op zaken als nageslacht, oeuvre en analyse van het werk van 'onze' J.D. Zocher sr. Ongetwijfeld heeft de (tuin)architect Johann Georg Michael (1738-1800) als werkgever zorggedragen voor een deel van zijn opleiding, maar opgroeiend

in een gezin en familie 'in het groen' moet 'onze' J.D. Zocher sr. voor hij naar Holland kwam al de nodige kennis en ervaring hebben opgedaan.²³

Afsluitend, wat zijn biografische gegevens betreft moet 'onze' J.D. Zocher sr. vanaf nu als volgt worden aangeduid: Johann David Zocher (Straatsburg 6 december 1764 – Baarn 15 mei 1817).

¹ Na het overlijden van zijn vader werd Jan David Zocher jr. voogd over zijn minderjarige broers 'Karel Georg' en 'Michel Georg'. In akten betreffende de voogdij is junior of jr. toegevoegd om duidelijk onderscheid te maken tussen vader en zoon Jan David. Noord-Hollands Archief, Haarlem (NHA), toeg.nr. 1617 *Notariële protocollen en akten van notarissen te Haarlem (Oud Notarieel Archief Haarlem)* 87. Jacob Scholting, 1811-1839, inv.nr. 1636 2 januari 1817-24 juni 1817, akte 2112. De toevoeging junior werd al snel weer achterwege gelaten. Als het gaat om de levende J.D. of Jan David, dan is er slechts één.

² Bijvoorbeeld, Leonard A. Springer, Nog een paar woorden over de geschiedenis der tuinarchitectuur, *De opmerker: weekblad voor architecten, ingenieurs, fabrikanten* 21 (1886), p. 281.

³ Bibliotheek Wageningen UR afd. Speciale Collecties, collectie Springer, dos 116, inv.nr. 01.3002.23e.

⁴ H.F. Hartogh Heys van Zouteveen, Het een en ander over de verhouding tusschen architect en tuinarchitect en over het verband tusschen tuinarchitectuur, bouwkunst en de aanverwante kunsten, deel X Het tijdvak van ±1700-±1850, *Bouwkundig weekblad* 33 (1913) nr. 27, p. 335.

⁵ Stadspark en buitenplaats, *Wonen-Ta/BK* (1977) 9/10-77, p. 4.

⁶ Wikipedie met 'Torgau, 17 juli 1763' https://nl.wikipedia.org/wiki/Johan_David_Zocher_Sr.

Biografisch Woordenboek van Nederland: 1780-1830 met 'Torgau (Saksen) 17-7-1763'

<https://resources.huygens.knaw.nl/bwn1780-1830/lemmata/data/Zocher>

Carla Oldenburger-Ebbers met Torgau en '17 juni 1763' in *Zochers online. Groenprojecten van de Zochers in perspectief Landschapsarchitectuur in 19de-eeuws Nederland*. In de bijlage staat overigens '17-07-1763'.

⁷ Jan Holwerda, '200 jaar geleden overleed J.D. Zocher sr', <http://www.cascade1987.nl/200-jaar-geleden-overleed-j-d-zocher-sr> met commentaar van Arinda van der Does, met verwijzing naar

<https://www.tuintertijd.nl/tuinhistorie/johann-david-zocher-1817>, en commentaar van Carla Oldenburger.

⁸ Maria Magdalena (1789-1819) trouwde in 1816 met Leonard Metz ('*mr. Confiturier*' / banketbakker), te Leeuwarden. Historisch Centrum Leeuwarden (HCL), toeg.nr. 9, *Gemeentebestuur van Leeuwarden 1811-1941*, inv.nr. 3705, *Overlijdensregister 1819*, akte 436.

Daarnaast staat 'een' Jan David Zocher per 17 december 1816 ingeschreven in het lidmaatboek van de Evangelische Lutherse gemeente te Leeuwarden. In 1817 was deze Zocher weer uitgeschreven als zijnde vertrokken naar Haarlem. Is dit vader of zoon Jan David Zocher geweest? Evangelisch-Lutherse Gemeente Leeuwarden, Lidmaten 1691-1823, via <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-L9W2-SZDZ>

⁹ Stadsarchief Amsterdam (SaA), toeg.nr. 5001 *Archief van de Burgerlijke Stand: doop-, trouw- en begraafboeken van Amsterdam (retroacta van de Burgerlijke Stand)*, inv.nr. 757 04/1788 - 12/1789, p. 254.

¹⁰ NHA, toeg.nr. 1617, inv.nr. 1631 4 januari 1813-29 juni 1813, nr. 628.

¹¹ <https://maisons-de-strasbourg.fr/nf>

¹² <https://www.familysearch.org/nl>

¹³ Alle citaten zonder nootnummer komen van de webpage <https://maisons-de-strasbourg.fr/nf/vieille-ville/or-renard-prechant/16-rue-du-renard-prechant>

¹⁴ <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:6XN4-WH46>

¹⁵ Het departement Zuiderzee was, na de annexatie van het koninkrijk Holland op 9 juli 1810, een voortzetting van de 'Hollandse' departementen Amstelland en Utrecht. Het gebied komt min of meer overeen met de huidige provincies Noord-Holland en Utrecht.

¹⁶ Meer betreffende Johann Georg Zocher en Dorothea Rüdiger is (nog) niet achterhaald. De *Kirchenbücher* van Torgau worden bewaard in het Landeskirchenarchiv Magdeburg, maar staan nog niet online. Of er tuinen ontworpen en/of aangelegd door Johann Georg Zocher hebben bestaan is onbekend.

¹⁷ Mailcontact met Clemens Alexander Wimmer, dé Duitse 'Gartenhistoriker', leidde niet tot een sluitende duiding van de benaming '*Kunst und Lustgärtner*'. In toenmalige boeken valt de benaming te vinden, helaas zonder nadere omschrijving. Typisch geval van waarom uitleggen als iedereen (toentertijd) weet waar je het over hebt.

¹⁸ Bij Jean of Johann David Zocher zijn geen tuinen van zijn hand naar voren gekomen.

¹⁹ Op FamilySearch staat 'Johann David Zücher' <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:X1XZ-D8C>.

Contact met Archives d'Alsace site de Strasbourg, leverde een verwijzing naar de film van het doopregister en de bewuste doopakte. Met dank aan Michele Ludmann van dit archief.

Doopregister: Strasbourg - Registres Paroissiaux (Avant 1793) - Paroisse protestante (Temple Neuf et Cathédrale) (Avant 1793) - Registre de baptêmes 1763-1766.

<https://archives.bas-rhin.fr/detail-document/ETAT-CIVIL-C478-P86-R292620#visio/page:ETAT-CIVIL-C478-P86-R292620-3318632>

Begrafenisregister: Strasbourg - Registres Paroissiaux (Avant 1793) - Paroisse protestante (Temple Neuf et Cathédrale) (Avant 1793) - Registre de sépultures 1760-1775

<https://archives.bas-rhin.fr/detail-document/ETAT-CIVIL-C478-P86-R292680#visio/page:ETAT-CIVIL-C478-P86-R292680-3318404>

²⁰ Een volgend kind van hetzelfde geslacht werd dus niet genoemd naar het overleden kind, maar naar het familielid waarnaar ook het overleden kind genoemd was. Zie <https://www.voorouders.net/help/regels-voor-het-vernoemen>

²¹ Op FamilySearch staat 'Joann David Zocher' <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:X1XZ-J6P>.

Doopregister: Strasbourg - Registres Paroissiaux (Avant 1793) - Paroisse protestante (Temple Neuf et Cathédrale) (Avant 1793) - Registre de baptêmes 1763-1766.

<https://archives.bas-rhin.fr/detail-document/ETAT-CIVIL-C478-P86-R292620#visio/page:ETAT-CIVIL-C478-P86-R292620-3318755>

²² Ook bij halfbroer Johann Friedrich Zocher zijn geen tuinen van zijn hand naar voren gekomen. In 1854 staat hij in de *Almanach alsacien, répertoire commercial, industriel, administratif et statistique du Haut et du Bas-Rhin* in de rubriek 'grainiers-fleuristes'. En in 1862 in de *Annuaire et almanach du commerce, de l'industrie, de la magistrature et de l'administration* in dezelfde rubriek.

²³ Lang is de relatie werkgever – werknemer verondersteld op grond van het huwelijk van J.D. Zocher sr. met dochter M.C. Michael. Reçu's ondertekent door J.D. Zocher maken duidelijk dat hij in 1785 als 'knecht' van Michael op Voorland in de Watergraafsmeer werkte. Collectie Six, <https://collectiesix.nl/archief/item/52957-001>. Henk van der Eijk, Geschetst en getekend, geëetst maar verdwenen, in: Arinda van der Does en Jan Holwerda, *Tuingeschiedenis in Nederland III. Verdwenen Tuinen*, 2019, p. 168-186.